

TRIGLAVSKI
NARODNI
PARK

Časopis za
prebivalce,
obiskovalce,
prijatelje in
podpornike

SVET POD TRIGLAVOM 31

NARAVA: Ohranjanje in obnavljanje travnikov
KULTURA: Tradicionalna priprava krme
OBISKOVANJE: Nova učna pot Mangrt
RAZVOJ: Če se bo paslo, bo tudi maslo

KAZALO

- 3 **UVODNIK**
- 4 **NARAVA**
- 12 **OBISKOVANJE**
- 17 **RAZVOJ**
- 18 **KULTURA**
- 24 **LJUDJE V PARKU**
- 26 **ZA MLADE**
- 28 **IZLET ŠTEVILKE**

Obujamo vrstno raznolike travnike

BESEDILO • Katarina Denac, Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije • mag. Tanja Menegalija

Travniki habitatni tipi so v Sloveniji in Evropi v izjemno slabem stanju, na to kaže tudi zadnje poročilo po Direktivi o habitatih za obdobje 2013–2018. Vzroki tičijo po eni strani v intenzifikaciji kmetijstva, po drugi pa v opuščanju te gošpodarske panoge. Nekatere rastlinske vrste so s travnikov že izginile, enako se dogaja tudi s pticami in žuželkami. V državi potekajo različne dejavnosti ter projekti za spodbujanje in ohranjanje vrstno raznolikih travnikov.

Projekt Ohranjanje prioritetenih travniških habitatnih tipov v Sloveniji z vzpostavitvijo semenske banke in obnovo in situ (LIFE FOR SEEDS), ki ga sofinancirajo Evropska unija iz programa LIFE, Sigrid Rausing Trust in Ministrstvo za javno upravo, združuje pet partnerjev: Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, Kmetijski inštitut Slovenije, Javni zavod Krajinski park Goričko, Javni zavod Triglavski narodni park in Notranjski regijski park.

S projektom vzpostavljamo semensko banko 300 vrst rastlin, značilnih za suhe travnike z orhidejami, zakisane travnike z navadnim volkom in presihajoča jezera. Vanjo bomo shranili 12.000 vzorcev semen z enaindvajsetih območij Natura 2000. Gensko raznolikost bomo zajeli z nabiranjem semen na različnih travnikih znotraj istega območja. Podatke o nabranih semenih bomo shranjevali v podatkovno bazo, podprto z mobilno aplikacijo, ki omogoča enostaven vnos kar na terenu prek pametnega telefona. Lokalni semenski material, bodisi v obliki zelenega mulča ali semenskih mešanic bomo uporabili tudi za obnovo več kot 74 ha travnikov na sedmih območjih Natura 2000. Od tega bo 8,2 ha v Triglavskem narodnem parku, kjer bomo obnavljali travnike v Radovni, na Uskovnici, Konjščici in Slemenovi špici. Želimo si, da bi prihodnje v Sloveniji stekla pridelava lokalnega, avtohtonega semenskega materiala, ki ga zdaj skorajda ni mogoče dobiti. Zelo ga bomo namreč potrebovali za obnovo uničenih naravnih habitatov, to bo kmalu postala obveznost vseh držav Evropske unije.

V tokratni številki Sveta pod Triglavom vam predstavljamo travnike, ki jih bomo obnavljali v sklopu projekta, posebnosti semen v visokogorju in druge dejavnosti, ki so povezane s tradicionalno rabo in rastlinstvom nasploh. •

Projekt LIFE FOR SEEDS (LIFE20 NAT/SI/000253) sofinancirajo Evropska unija iz programa LIFE, Sigrid Rausing Trust in Ministrstvo za javno upravo.

Z ORHIDEJAMI BOGATI POLSUHI TRAVNIKI V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU

BESEDILO • Sanja Behrič, Biološki inštitut Jovana Hadžija ZRC SAZU
FOTOGRAFIJE • Sanja Behrič • mag. Tanja Menegalija

Suhi in polsuhi travniki, bogati z orhidejami, se zaradi svoje izjemne raznolikosti, a tudi vedno večje redkosti in ogroženosti v srednjeevropskem prostoru uvrščajo med prednostne Natura 2000 habitatne tipe.

Suha travnišča so po svoji florištnosti zelo raznovrstna in so vrstno najbogatejši habitat v osrednjih in severnih predelih Evrope. So sekundarnega, polnaravnega nastanka, to pomeni, da so se razvila zaradi delovanja človeka, ki je za svoje potrebe izkrčil gozd ter ustvaril senožeti in pašnike. Vzdrževal jih je s tradicionalno ekstenzivno kmetijsko rabo, predvsem s pozno košnjo, kombinirano z občasno zmerno pašo, brez gnojenja ali pa le z zmernim gnojenjem. Polnaravna suha travnišča so ostanek tradicionalne kulturne krajine, ki se je v Evropi razvijala zadnjih tisoč let, v zadnjih sto letih pa so se njihove površine močno zmanjšale. V Slo-

veniji je bil nekoč to eden najbolj razširjenih tipov travnišč.

(Pol)suha travnišča se praviloma pojavljajo na karbonatni podlagi (prod, ledeniško gradivo, apnenec, dolomit), a tudi tam, kjer so kisle silikatne primesi. Uspenjajo na toplih južnih legah, na pustih plitvih tleh, od nižinskega do gorskega pasu, v Sloveniji najpogosteje v gričevnati kulturni krajini, zunaj submediteranskega območja.

(Pol)suhih travnišč je več oblik, značilna vrsta vseh pa je trava pokončna stoklasa. Med travami so pomembne še vrste iz rodu bilnic (npr. brazdnatolišna bilnica), navadna migalica, navadna in skalna glota, dišeča boljka, navadna smiljica, navadna oklasnica, visoka pahovka in rumenkašti

ovsenec. Pogošči so pomladanski, gorski, nizki in sinjezeleni šaš. Največjo barvitost dajejo travnikom pisani cvetovi zelišč, na primer pravi ranjak, vrbovolišni primozek, navadni svinjak, travniška kadulja, škrobotci, materine dušice, panonski osat, brezštelbna kompava, gorska detelja, srednji trpotec, gomoljašta zlatica, mala štrašnica, grebenuše, kranjska lilija, gorski silj, nageljčki, pojalniki, svišči in sviščevci. Najdemo tudi vrste, ki so pogostejše na bolj gojenih travnikih, na primer navadna nokota, črna detelja, navadna ivanjščica, navadni rman, njivsko grabljišče. Največja posebnost in dragocenost teh travnikov pa so kukavičevke. Travniške orhideje so v večjem delu Evrope in tudi v Sloveniji na seznamih ogroženih vrst, vendar jih

PIKASTOCVETNA KUKAVICA-ZNAČILNA RASTLINA SUHIH TRAVNIKOV

je pri nas na nekaterih površinah še veliko. Cvetijo od zgodnje pomladi do pozne jeseni, pogostejše vrste so na primer navadna, trizoba, pikastocvetna, čeladašta in navadna oblašta kukavica, piramidašti pilovec, navadni kukavičnik, mačja ušesa in jeseni cvetoča zavita škrbica.

V sklopu projekta LIFE FOR SEEDS, ki je namenjen tudi obnovi z orhidejami bogatih suhih travnišč, smo suhe travnike izbrali tudi na ozemlju Triglavskega narodnega parka. Tu na suhih travnikih pogosto rastejo tudi vrste, značilnejše za druge, predvsem gorske travniščne združbe. Ohranjene so v Bohinju, na Pokljuki, v dolini Radovne, dolini Soče med Bovcem in Trento, nad Drežniškimi in Tolminskimi Ravnam. Kot zanimivost naj omenimo, da se na nekaterih suhih travnikih v Ukancu pojavlja celo nekaj submediteranskih vrst, ki so najbrž priseljenke iz prve svetovne vojne. Na območju projektnih površin se poleg vrst polsuhih travnišč pojavljajo še vrste gojenih travnikov, na katerih rastejo na primer rdeča bilnica, navadni otavčič, črna detelja, ozkolistni trpotec, pasja trava, puhašta ovsika, ter vrste podvisokogorsko-visokogorskih travnišč, kjer najdemo na primer Jacquinov čistec, raznolično lakoto in živorodno dresen. Pogošta je tudi srčna moč, sicer značilna za kisl travnišča.

Poglaviti razlog ogroženosti (pol)suhih, z orhidejami bogatih travnikov je sprememba kmetijske rabe. Z gnojenjem in dosejavanjem se želi povečati pridelke

PISANI ORHIDEJSKI TRAVNIK

krme, a če s tem pretiravamo, se osiromaši vrstna sestava travnikov, zmanjšata se njihova biotska raznovrstnost in krajinsko-ekološka vrednost. Te travnike ogrožajo tudi prezgodnja ali prepogosta košnja, baliranje, zaraščanje z lesnimi vrstami in širjenje invazivnih tujerodnih rastlin. Suhe travnike na ozemlju Triglavskega narodnega parka lahko ogroža tudi čezmerna paša, še bolj pa opuščanje košnje/zmerne

paše in s tem zaraščanje.

Ker so polnaravni suhi travniki na ozemlju parka ogroženi, lahko projekti, kot je LIFE FOR SEEDS, spodbudijo njihovo obnovo in varovanje. Njihovi natančni popisi in izdelava načrta upravljanja lahko kmete in lastnike zemljišč spodbudijo k dolgoročnemu ohranjanju suhih ekstenzivnih travnišč. •

DESNO: INTENZIVNA PAŠA ZNIŽUJE BIOTSKO PESTROST NA TRAVNIKIH

NA NASLEDNJI STRANI SPODAJ: SUH GRBINAST TRAVNIK V ZARAŠČANJU, SPOMLADI

GEOLOŠKE POSEBNOSTI SLEMENOVE ŠPICE

BESEDILO IN FOTOGRAFIJE • Aleš Zdešar

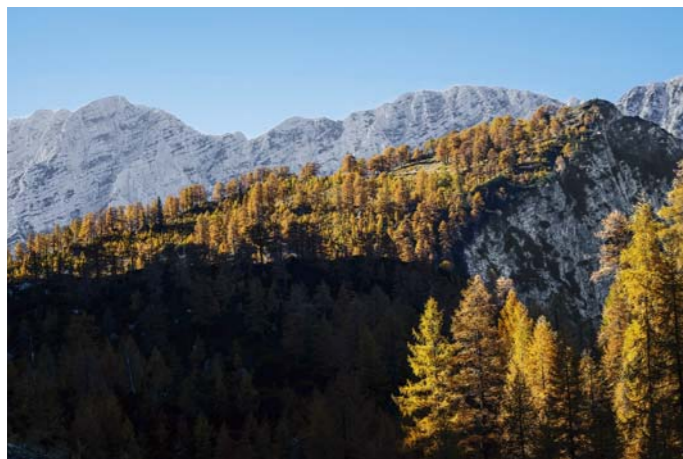
Slemenova špica (1911 m) je samostojen, na videz neizrazit vrh, ki leži na meji med dolinama Male Pišnice in Tamarja na eni strani ter severnimi ostenji grebena Mojstrovk na drugi. Že z imenom nakazuje svojo prav posebno reliefno obliko, ki močno izstopa iz neposredne okolice, v širšem območju Julijskih Alp pa je to ena najpogostejših, značilnih reliefnih oblik, ki je posledica tektonske oziroma narivne zgradbe ter se izraža v položnejših južnih in strmih, prepadnih severnih pobočjih. Z južne strani ima namreč Sleme-

no območje so seveda v mlajši geološki zgodovini reliefno močno preoblikovali tudi ledeniki, ki so zelo poglobili glavne doline (npr. Planico in Tamar) ter izoblikovali strma severna ostenja.

Širše območje Slemenove špice gradijo srednjetrojne sedimentne kamnine t. i. tamarske formacije, nastale v različnih morskih okoljih nekdanjega oceana. Tamarsko formacijo zastopajo apnenci, laporji in dolomiti, v katerih so ostanke fosilov školjk, foraminifer, polžev ipd. Osrednji vrh Slemenove špice pa skoraj v celoti sestavljajo dolomiti z roženci. Če boš dovolj pozorni, boš na območju

SPODAJ LEVO: JUŽNA, IZRAZITO POLOŽNA STRAN SLEMENOVE ŠPICE

SPODAJ DESNO: SEVERNA, PREPADNA STRAN SLEMENOVE ŠPICE, V OZADJU MOJSTROVKE

SLOVARČEK

- **Sleme** je geomorfološki izraz za enakomerno visoko in široko razpognjeno vzpetino, navadno z blago zaobljenim in poraslim vršnim delom.
- **Prelom** je geološki izraz za razpoko, nastalo zaradi premika kamnin.
- **Nariv** je geološki izraz za tektonski premik kamninskih skladov na druge kamnine pod majhnim kotom.

nova špica obliko položnega trikotnega pomola, severna stran pa je močno prepadna.

Med vrhovi Mojstrovke in Slemenovo špico poteka izrazit geološki prelom, ob katerem so se kamnine premikale v različnih smereh in s tem postale dovtetnejše za preperevanje. Nastala je izrazita ločnica med vrhovi v obliki poglobitve, ki jo zasipavajo melišča izpod Mojstrovk in ob robu katere poteka zelo obiskana planinska pot z Vršiča na vrh Slemenove špice. Tudi prelaza Vratca (1807 m) nad Vršičem in Slatnica (1815 m), čez katerega poteka planinska pot v Tamar, sta nastala kot posledica omenjenega preloma. Celotno

območje so seveda v mlajši geološki zgodovini reliefno močno preoblikovali tudi ledeniki, ki so zelo poglobili glavne doline (npr. Planico in Tamar) ter izoblikovali strma severna ostenja. Širše območje Slemenove špice gradijo srednjetrojne sedimentne kamnine t. i. tamarske formacije, nastale v različnih morskih okoljih nekdanjega oceana. Tamarsko formacijo zastopajo apnenci, laporji in dolomiti, v katerih so ostanke fosilov školjk, foraminifer, polžev ipd. Osrednji vrh Slemenove špice pa skoraj v celoti sestavljajo dolomiti z roženci. Če boš dovolj pozorni, boš na območju

POGLED NA ŠIRŠE OBMČJE SLEMENOVE ŠPICE Z VRISANIM PRELOMOM, PRELAZI IN PLANINSKO POTJO

Z vrha Slemenove špice se odpre izjemen pogled na kamnito obzidje Mojstrovk, Travnika, Šit in Jalovca. Če boš pozorni, boš tudi na daleč opazili razliko v barvi, naklonu in strukturi zgornjega ter spodnjega dela obzidja. Redko kje ima

DOLOMIT Z ROŽENCEM

človek možnost tako nazorno videti ločnico med apnencem in dolomitom ter se skoraj dotakniti meje med dvema povsem različnima nekdanjima morskima okoljema. Nad spodaj ležečimi zelo raznolikimi tamarskimi plastmi je debela skladovnica t. i. glavnega dolomita (na zgornji sliki je glavni dolomit poraščen, rahlo rumenkast), nad njo pa se dviga bel zid zgorjetriasnega,

MREŽASTE ALGE

(VIR: <http://www.mikroskopie-ph.de/index-Radiolarien.html>)

plašnatnega dachsteinskega apnenca. Ker je dolomit zelo občutljiv na zunanje dejavnike, se zelo rad kruši, drobi, zaradi tega so erozijski procesi tod vsakdanji, močni in obsežni.

Poleg izjemnega razgleda z vrha Slemenove špice so bila za obiskovalce do leta 2016 zanimiva tudi manjša vodna telesa, skoraj jezerca ali očesca na izravnavi južno od vrha, imenovanega preprosto Sleme. Jezerca so nastala v manjših kotanjah z deloma neprepustnimi tlemi, njihov nastanek, še bolj pa njihovo nenadno izginotje pa do danes ništa bila strokovno pojasnjena.

VRSTNO BOGATA TRAVIŠČA S PREVLAJUJOČIM VOLKOM

na silikatnih tleh gorskega pasu

BESEDILO • dr. Igor Dakskobler, Biološki inštitut Jovana Hadžija ZRC SAZU
FOTOGRAFIJE • Jurka Lesjak • mag. Tanja Menegalija

Volk (*Nardus stricta*) je gostošopastra trava, visoka navadno od 10 cm do 30 cm, s čvrsto uvitimi ščetinašto tankimi (togimi) listnimi ploskvami. Njegov klas je enostranski, s podaljšano do centimeter dolgo reso. Klaski so vitki, dolgi do 9 mm, zeleni do vijoličasti. Trava je lahko prepoznavna, še posebno ob cvetenju; v nižjih legah cveti maja ali junija, v gorah zdaj navadno julija. Tuma (1924) je poznal še tale njena imena: jelenovo silje, sivka, ščetina (ščetinovec, ščetinovka), ščetulja, vrnuh. Njenim združbam pravimo volkovja in jih v Sloveniji poznamo skoraj v vseh višinskih pasovih, od gričevnatega do visokogorskega, a le tam, kjer je geološka podla-

ga silikatna (ali je vsaj v karbonatni podlagi primes silikatnih kamnin) in so tla kisla (zakisana). Strnjena volkovja najdemo v Sloveniji le v silikatnih gorovjih, predvsem na Pohorju in v Smrekovškem pogorju, na manjših površinah tudi ponekod v Karavankah. Tamkajšnje planje so večinoma drugotnega izvora, nastale so, ko je človek izkrčil gozd za pašnike in travnike. Rastlina, ki jo najpogosteje povezujejo z volkovji, je arnika, saj jo zaradi uporabe v zdravilstvu pozna večina domačinov, pohodnikov in obiskovalcev gora.

Vendar gorskih volkovij, ki so razširjena še v gozdnem pasu, fitocenologi zdaj ne imenujemo po arniki, temveč po alpskem planinščku (*Homogyne alpina*). V Triglavskem narodnem parku poznamo

precej nahajališč takšnega volkovja, a njegove površine navadno niso velike. V primorskem delu parka so taka nahajališča Štuke, Ejbn in Sanek nad Stržiščami, Pajlen in Bizle pod Hohkovblom (Matajurskim vrhom), Jehlc pod Rodico, Tisovec pri planini Podkuk, vrh Ruta in Spodnji Kal nad Tolminskimi Ravnami, Ograjenca nad Drežniškimi Ravnami, vznožje Lemeža pri Planini Polje nad Krnskimi jezerom, Planina v Plazeh, greben Plaski Vršac - Griva, Dol pod Kaludrom, Nemške glave nad Loško Koritnico. V gorenjskem delu parka so taka nahajališča Planina za Liscem pod Črno prstjo, Podjelje, planina Hebat, planina Viševnik, Gorenji Viševnik, planina Konjska dolina, Poljane pri planini Laz, planina Klek in najbrž še

nekatero druge poključke planine. Zunaj meja parka poznamo gorska volkovja tudi na Breginjskem Stolu, Matajurju, Jalovniku, Kobli, Možicu, Lajnarju in Ratitovcu.

Podvisokogorsko-visokogorska volkovja so značilna za višinski pas tik ob gozdni meji ali nad njo, na nadmorski višini 1700 (1690) m do 2200 (2215) m in so navadno že naravna travišča, čeprav je človek na njihovo podobo precej vplival, predvsem s pašo drobnice. Imenujemo jih po gorski sretni (*Geum montanum*). Njena nahajališča v primorskem delu parka so v gorah nad Balo: Spodnji Lepoč, Bedinji vrh - Konjska škrbina, Plešivec, pod Mangartom (Mali vrh, Prodi, Planja), na Čistem vrhu med Trento in Sočo, pod prelazom Globoko nad planino Razor in pod Tol-

minskim Kukom. V gorenjskem delu parka poznamo to obliko volkovja na grebenu Klečice nad planino Klek, na planino Tosc in pod goro Tosc, pod Kredno nad planino Dedno polje, pod Cesarjem nad Konjsko planino (severozahodno od Vernarja), Na jezerih - Na Gruntu pod Rokavi in na Slemenenu oziroma pod Slemenovo špico (med Malo Pišnico in Tamarjem).

V Triglavskem narodnem parku in sploh v slovenskih Alpah pa najdemo posebno: volkovje z upognjenim šašem, ki porašča strnjeno površino na planjavi Jarečica jugozahodno pod Mangartom, na nadmorski višini približno med 2080 m in 2160 m. Najbrž je to največje sklenjeno površje visokogorskega kisloljubnega travišča v parku.

Kisloljubni travniki v zgornjem gorskem pasu so ponekod v rabi kot pašniki, ponekod jih delno vzdržujejo (kosijo) lovci ali pa se postopno zaraščajo z grmovnim rastlinjem. Na travnikih v podvisokogorskem in visokogorskem pasu se občasno ali skoraj stalno pase drobnica, na planini Klek predvsem konji. Prav prepogosta paša ali prevelike črede ovac so lahko poglavitni dejavniki ogrožanja volkovij (primer izpred nekaj let, močna popasenost Na Jezerih - Na Gruntu pod Rokavi). Na Jarečici je za zdaj sstopnja paše zdržna in še omogoča ohranitev teh naravovarstveno veliko vrednih travišč. Pogosto pa, na primer na Slemenenu, uničujejo travno rušo tudi planinci in pohodniki. ♦

EROZIJSKO
PRIZADETA TRAVIŠČA
NA SLEMENOVŠPICI

VOLK
(*Nardus stricta*)

🌿 SANACIJA EROZIJSKIH ŽARIŠČ NA OBMOČJU SLEMENOVE ŠPICE

Javni zavod Triglavski narodni park v letu 2023 v sklopu projekta LIFE FOR SEEDS in skladno z varstvenimi režimi Zakona o Triglavskem narodnem parku in Načrtom upravljanja Triglavskega narodnega parka načrtuje sanacijo erozijskih žarišč na šir-

BESEDILO • mag. Tanja Menegalija

šem območju Slemenove špice. Na območju prevladujejo vrstno bogata travišča z navadnim volkom (*Nardus stricta*), ki so kvalifikacijski habitatni tip za NATURO 2000 in jih je treba ohranjati v ugodnem stanju. Dela bodo obsegala utrditev poti,

sanacijo bližnjic, opustitev dela poti, ki je erozijsko najbolj prizadet, ter zatratitev saniranih območij z avtohtonimi semenskimi mešanicami. Vse obiskovalce prosimo, da tedaj, ko potekajo dela, s spoštujetejo usmeritve na delovišču. ♦

POPIS VOLKOVJA
NA JAREČICI POD
MANGARTOM

POPOTOVANJA SEMEN V GORAH

BESEDILO • Špela Pungaršek, Prirodoslovni muzej Slovenije
FOTOGRAFIJE • David Kunc • Špela Pungaršek

Ena najpomembnejših nalog živih organizmov je skrb za nove potomce in s tem ohranjanje svoje vrste. Rastline pri tem niso izjema. Naseljujejo nova območja in iščejo svoj prostor pod soncem, navadno čim dlje od materske rastline, s katero bi morale tekmovati za iste dobrine, kot so prostor, voda, svetloba in mineralne snovi.

Rastline v gorah imajo zaradi ostrih podnebnih razmer na voljo le kratko obdobje, ko lahko rastejo ter razvijejo cvetove in semena. Zato številne alpske vrste energije ne usmerijo v razvoj cvetov in semen, temveč se razmnožujejo vegetativno, na primer s plazečimi se šebelnimi ali koreninskimi poganjki.

Semena rastlinam omogočajo, da prepotujejo dolge razdalje ali kratko malo mirujejo v tleh leta ali desetletja, dokler jim razmere ne omogočijo rasti. Nastanejo pri spolnem razmnoževanju rastlin. Poleg mlade rastline (kalčka) vsebujejo tudi hrano za začetek kaljenja in semensko lupino, ki kot oklep varuje novo življenje. Zaradi te lupine so semena zelo odporna in kljubujejo razmeram v okolju (vročini, mrazu, mehanskim poškodbam) ter se lahko prenašajo na dolge razdalje z vetrom, vodo in živalmi.

PRI ALPSKI LATOVKI SE IZ CVETOV, ČE NE PRIDE DO OPRAŠITVE, ZAČNEJO RAZVIJATI MLADE RASTLINE, KI SO GENSKO ENAKE MATERINSKI RASTLINI. TA POJAV PRI RASTLINAH IMENUJEMO ŽIVORODNOST.

VEGETATIVNO SE LAHKO RAZMNOŽUJE ŽIVORODNA DRESEN, PRI KATERI SE IZ ZARODNIH BRSTIČEV (RDEČE STRUKTURE POD BELIMI CVETOV) RAZVIJEJO MLADE RASTLINE.

SPODAJ: BRINOVE »JAGODE« SO DROBNI OMESENELI STORŽI. SOČNI DEL »JAGODE«, KI OBDAJA SEME NAVADNEGA BRINA, NASTANE IZ LUSK STORŽA, KI SE ZRASTEJO MED SEBOJ, OMESENIJO IN POPOLNOMA OBDAJO SEMENA.

DESNO IN SPODAJ: PRI ALPSKI VELESI SE PO OPLODITVI VRATOV PESTIČEV PODALJŠAJO, NA NJIH PA SE RAZVIJEJO LASKI.

NEKATERE RASTLINE SAME IZMETAVAJO SEMENA IZ PLODOV. STROKI RUMENKASTEGA GRAHORJA OB SUŠENJU POČIJO, SE ZVIJEJO IN PRI TEM IZVRZEJO SEMENA.

krilate strukture in dozori v olesenelih storžih (pri jelki, smreki in rušju), ali pa del semenske lupine ali okoliškega tkiva omeseni (npr. pri tisi).

Kot pove že ime, imajo kritosemenke »pokrita semena«. Semenske zasnove kritosemenk tičijo v plodnici pestiča in iz plodnice se po oploditvi razvije plod. Naloga tega rastlinskega organa je, da sodeluje pri razširjanju semen.

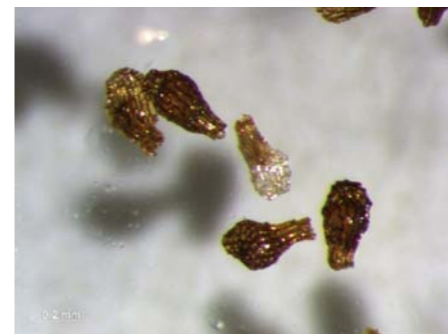
Številne alpske rastline širijo svoja semena z vetrom, ki ga je v gorah navadno dovolj. Veter lahko semena širi tako, da odnese celotne zaprte plodove s semeni, ali pa zatrese sejalne plodove in s tem sprosti semena. Semena in plodovi, ki jih raznaša veter, so navadno majhni, zelo lahki in številni, imajo lasaste priveske ali »krila«.

Pogošto se rastline ne zanašajo samo na eno obliko širjenja semen, ampak uberejo več strategij. Semena z dlačicami lahko raznaša veter, lahko pa tudi plavajo na vodi ali se zataknejo v kožuh živali. Rastline, ki se širijo na kožuhu ali perju živali, imajo na razširjevalnih enotah razvite različne oprijemalne strukture, navadno v obliki kaveljčkov ali majhnih bodic, ali pa so te lepljive.

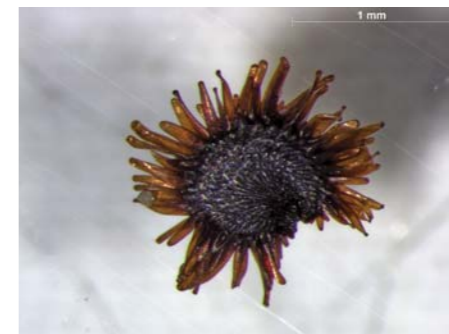
V gorskih gozdovih in med ruševjem uspevajo grmi in drevesa, ki razvijejo majhne rdeče ali črne plodove. Ti so brez vonja, majhni in dolgo ostanejo na vejah, kjer privabljajo ptice, ki jih lahko obirajo na varni višini. Številni vsebujejo štrupe, s katerimi rastlina prepreči, da bi se z njenimi plodovi hranile živali, ki bi prebavile ali poškodovale seme. Ti plodovi so za ljudi lahko strupeni, ptice pa se z njimi hranijo, ne da bi jim škodovali. Nekatera semena morajo potovati skozi živalski prebavni sistem, kjer se zmehča njihova semenska lupina, da sploh lahko kalijo. ♦

PLODOVI VRB (NA SLIKI TOPOLISTNA VRBA) SO GLAVICE, KI SE OB ZRELOSTI ODPREJO, IZ NJIH PA POLETIJO DROBNA SEMENA Z LASASTIMI PRIVESKI.

PLODOVI KUKAVIČEVK (ORHIDEJ) SO GLAVICE, IZ KATERIH IZPADEJO SEMENA (NA SLIKI SEMENA NAVADNEGA KUKOVIČNIKA). TA SO MED NAJMANJŠIMI NA SVETU IN MERIJO MANJ KOT MILIMETER, SAJ NE VSEBUJEJO ZALOŽNIH SNOVI. RASTLINA JIH IMA IZREDNO VELIKO, SO MAJHNA IN LAHKA, RAZNAŠA JIH VETER. TAKO IMAJO VEČ MOŽNOSTI, DA PADEJO NA TLA, V KATERIH JE USTREZNA GLIVA, KI JIM BO ZAGOTOVILA HRANILA ZA KALITEV IN S KATERO BO RASTLINA ŽIVELA V SOŽITJU.

ALPSKI SLANOZOR JE DOBIL SVOJE STROKOVNO IME PO OBLIKI SEMEN, KI SPOMINJAJO NA MAJHNA SONCA.

BRINOVKA, KI SE HRANI S PLODOVI JEREBIKE.

Golosemenke so skupina rastlin, pri kateri se zasnove za semena razvijejo prosto na plodnih luskah in niso zaščitene v plodnici. Te rastline torej ne razvijajo plodov. Njihova semena imajo pogošto

NAJSTAREJŠI ALPSKI BOTANIČNI VRT V SLOVENIJI

BESEDILO • Špela Pungaršek, Prirodoslovni muzej Slovenije
FOTOGRAFIJE • David Kunc • Špela Pungaršek

V osrčju Triglavskega narodnega parka v dolini Trente leži Alpski botanični vrt Juliana. Je v bližini cerkvice svete Marije, na nadmorski višini približno 800 metrov. Čeprav spada med manjše botanične vrtove in meri le 2572 kvadratnih metrov, lahko v njem opazujete številne redke, zavarovane in znamenite rastline iz naših Alp, njihovega predgorja in s kraških travnikov. Seveda vse ne cvetijo naenkrat, zato ni pravega odgovora, kdaj je vrt najboljše obiskati.

Juliano je leta 1926 ustanovil Tržačan Albert Bois de Chesne, navdušen gornik, ljubitelj alpskih rastlin in prijatelj Juliusa Kugyja. Ukvarjal se je s prodajo lesa in šele v srednjih letih se je lahko posvetil botaniki in ureditvi vrta. Tega je poimenoval po ženi Juliji, ki je leto dni pred odprtjem vrta umrla. Njegov prvi vrtnar je postal Anton Tožbar, vnuk domačina, ki mu je »zadnji« medved v Trenti odtrgal spodnjo čeljust. Danes delo veštno nadaljuje že njegov tretji rod – vnuk Klemen Završnik.

Po začetnih uspešnih letih vrta je iz-

bruhnila druga svetovna vojna in vrt Juliana je bil dlje časa prepuščen sam sebi, zato sta zanj po svojih močeh skrbela vrtnarja. Po vojni in kapitulaciji Italije vrt za Alberta Boisa de Chesneja ni bil več dostopen. Za njegovo ohranitev, obnovo in zavarovanje so se zavzeli naravoslovci, predvsem dr. Angela Piskernik. Leta 1949 je začel za vrt skrbeti Prirodoslovni muzej Slovenije, od leta 1962 pa ga muzej nepretrgoma upravlja. Že leta 1951 so Juliano zavarovali kot spomenik oblikovane narave, uvrščena je v seznam naravnih vrednot in spada med ožja zavarovana območja Triglavskega narodnega parka.

Danes v Juliani dobro uspeva okoli 600

raščinskih vrst, ki so značilne predvsem za naše Alpe, predalpski svet, kraške travnike in gmajne, nekaj pa je tudi raščinskih posebnosti iz drugih predelov Slovenije. Ker se pomlad v Juliani začne dva meseca prej kot v gorah, številne alpske rastline zacvetijo bolj zgodaj kot na višjih nadmorskih višinah, ki jih še pokriva sneg.

V vrtu je urejena Cojzkova pot, na informativnih tablah pa lahko izveste kaj več o uporabnih rastlinah pa tudi o živalskih obiskovalcih vrta. Juliana je za obiskovalce odprta med 1. majem in 30. septembrom, v njej potekajo javna vodstva, delavnice izdelovanja cvetja iz papirja in vodenja za napovedne skupine.

Leto 2023 namenjamo v Prirodoslovnem muzeju oznamovanju 300. obletnice rojstva idrijskega zdravnika in neutr-

ZGORAJ: ŠOPASTI REPUŠNIK JE REDKA VRSTA JUŽNIH ALP, KI ZACVETI V JULIANI OB KONCU JUNIJA ALI V ZAČETKU JULIJA.

LEVO: V MANJŠEM DELU VRTA SO PREDSTAVLJENE RASTLINE, KI NE USPEVAJO NA OBMOČJU SLOVENIJE, AMPAK SO RAZŠIRJENE V DRUGIH PREDELIH ALP, PIRENEJEV IN KARPATOV. MED NJIMI JE TUDI ALPSKI KLINČEK, KI JE ENDEMIČEN V SEVERNIH APNENIŠKIH ALPAH.

POSEBNOST JULIANE JE KOMENSKI SVIŠČ, ZELO REDEK KRIŽANEC MED BRATINSKIM KOŠUTNIKOM IN PANONSKIM SVIŠČEM, KI JE BIL POIMENOVAN PO PRIMERKIH S KOMNE V JULIJSKIH ALPAH.

V JULIANI USPEVA KAR OKOLI 70 RASTLINSKIH VRST, KI SO NA OBMOČJU SLOVENIJE ZAVAROVANE, IN 11 VRST, KI SO NA SEZNAMU DIREKTIVE O HABITATIH, TOREJ VRSTE NATURA 2000. V OBE KATEGORIJI SPADA ALPSKA MOŽINA.

JULIANA JE TUDI ENA OD POSTAJ BELARJEVIH DNI, KI JIH ORGANIZIRA JAVNI ZAVOD TRIGLAVSKI NARODNI PARK. UČENCI LAHKO OB KONCU MAJA NA VRTU OPAZUJEJO LEPI ČEVELJČ.

NA COJZKOVIM POTI VAM ŠKRAT COJZEK POVE ZANIMIVOSTI O JULIANI, NJENI ZGODOVINI IN POSEBNIH RASTLINAH.

dnega naravoslovca Joannesa Antoniusa Scopolija (1723–1788), ki je v naših krajih s prvimi znanstvenimi opisi številnih rastlin in živali pustil velik pečat. Po njegovih sledih se boš lahko sprehodili tudi na vodenjih v Juliani. ♦

NOVA UČNA POT MANGRT

BESEDILO • *Majda Odar* • *Aleš Zdešar*
FOTOGRAFIJE • *arhiv Triglavskega narodnega parka*

Mangrtsko sedlo velja za dragocen del Triglavskega narodnega parka in Julijskih Alp. Geološke, geomorfološke, botanične, zoološke in meteorološke značilnosti krojijo izjemen preplet naravnih danosti, ki privabljajo v poletni sezoni številne obiskovalce. Ker vodi do sedla razmeroma lahko dostopna cesta, zgrajena zaradi potreb vojne, obiskovalci niso zgolj izkušeni planinci, pač pa tudi izletniki in drugi. Cilj izletnikov je obisk vrhnjega dela razgledne ceste, ki je zaradi podora zadnja leta zaprta. Vrhnji del sedla je bil v preteklosti dosegljiv po številnih poteh, mnoge od njih so nastale kot posledica neustreznega usmerjanja obiska.

Neustrezno usmerjanje obiska je povzročilo erozijske procese na območju se-

dla, ki je že sicer izredno občutljivo. Nastala je razvejena mreža poti, nekatere od teh so se ob nalivih poglobile v erozijska žarišča. Cilj načrtovanega posega je bila sanacija žarišč in ureditev učne poti od parkirišča do razglednega grebena.

Sanacija erozijskih žarišč je bila tehnično razdeljena na tri območja:

- preštavitve obstoječe planinske poti tik nad planinsko kočjo na nekdanjo mulatjero in ureditev ovir za prehod s kolesi;
- zaprtje bližnjice na delu med državno cesto in označeno planinsko potjo na Mangrt;
- sanacija in zatravitev vrhnjega dela, najbolj problematičnega glede erozijskih žarišč, saj so erozijski jarki ponekod presegali globino enega metra.

Dela so potekala v poletni sezoni 2022. Zaradi velike površine, strogih naravovarstvenih pogojev, visoke nadmorske višine in relativne odmaknjenosti je bilo delo zahtevno in dolgotrajno, izkušnja pa pomembna in dragocena za nadaljnje dejavnosti, povezane z usmerjanjem obiska

SANIRANA POT

STANJE PRED
SANACIJO

za različne upravljavce in skrbnike poti na drugih lokacijah na območju Triglavskega narodnega parka.

Vzporedno s sanacijo je bila urejena **nova, sodobna učna pot**. Ima dve izhodišči, in sicer na parkirišču pred zadnjim predorom in na zadnjem parkirišču. Stičišče obeh delov je na odcepu za planinsko kočjo. Pot poteka mimo kočje, po delno novo urejeni poti do ceste. Najudobnejši del poti predstavlja opuščena cesta, ki ponuja izjemne razglede ter hkrati omogoča varen korak obiskovalcem, nevarnim hoje

po »običajnih« visokogorskih poteh. Vsebine učne poti sestavljajo fenomeni s področja botanike (izredna raznovrstnost planinskega cvetja), živalstva (umeščanje mirnega območja za koconogo kuro – belko), geologije (nariv, gube, prelomi itn.), meteorologije (optimalne razmere za nastanek vzgonskih vetrov), tradicionalnih človekovih dejavnosti (vrharjenje in planinska paša), zgodovine (povojno dogajanje) in planinstva (zavarovana Slovenska pot na Mangrt).

Poleg omogočanja varnega obiska

(in koraka!) je osrednji namen nove poti usmeriti obiskovalca na linijo, ki poteka po robu oziroma mimo mirnega območja, namenjenega varovanju belke, v evropskem merilu ogrožene vrste ptice, ki pa je na Mangrtskem sedlu izjemno številna.

Lani je bila pot urejena, učna pot pa bo predvidoma odprta (ob ugodnem vremenu) v petek, 16. junija 2023, v dopoldanskih urah (več na www.tnp.si).

Na tem mestu bi se radi zahvalili vsem, ki so kakor koli pripomogli k uspešni izpeljavi aktivnosti!

OSNOVNI PODATKI O POTI:

TEŽAVNOST: srednje zahtevna pot
ČAS: 2 uri 30 minut
NADMORSKA VIŠINA: 1770 m–2070 m
VIŠINSKA RAZLIKA: 300 m
DOLŽINA POTI: 4 km
PRIMEREN ČAS: kopna sezona
OPREMA: primerna obutev

Obisk učne poti ob ugodnem vremenu zagotavlja lepo doživetje, omogoča spoznavanje naravnih in kulturnih posebnosti Zahodnih Julijcev ter opozarja na krhkost življenja v skrajnih razmerah v visokogorju. Obremenjenost gorskih cest z osebni motornimi vozili je pereč problem v vseh alpskih državah. Najpomembnejša

ukrepa za zmanjševanje pritiska motornih vozil sta omejevanje dostopa z motornimi vozili in raba javnega prevoza. Na mangrtski cesti sta izpeljana oba ukrepa, zato vas vabimo, da poleti izkoristite možnost dostopa z javnim prevozom in tako pripomorete k varovanju tega izjemnega sveta.

17. MEDNARODNI FESTIVAL ALPSKEGA CVETJA V BOHINJU

BESEDILO • Ana Marija Kunstelj

Že ptiči čivkajo, da se gre konec maja in v začetku junija v Bohinj pogledat, kako vse cveti. Tudi to, da so prav posebno zanimivi pisano cvetoči travniki, za katere marsikdo, ki česa takega še ni videl, vpraša, ali so umetno zasejani in vzdrževani. Niso. Ne nastanejo pa kar sami od sebe, človekova roka je vendarle zraven: da pokosi, pograbi, »obduje« v »stog« – ob pravem času in na pravi način. Za tako bujno in pisano cvetenje je pomembno tudi, česa človek ne stori: ne gnoji preveč in ne z umetnimi gnojili, ne kosi prezgodaj.

17. MEDNARODNI FESTIVAL ALPSKEGA CVETJA

Bohinj, 19. 5.–4. 6. 2023

Od blizu in daleč bodo letos že sedemnajsto leto prišli radovedni, znanja željni in v Bohinj zaljubljeni pogledat to lepoto, ki jo stke sodelovanje med človekom in naravo. Od leta 2010, od četrtega Mednarodnega festivala alpskega cvetja, je partner in soorganizator tudi Javni zavod Triglavski narodni park. Za tistega leta izdano 15. številko časnika, ki jo držite v rokah, je Klemen Langus, direktor Turizma Bohinj, na katerega »zelniku« je festival zrasel, zapisal: »Najpomembnejše je, da Triglavski narodni park z letošnjim letom postaja soorganizator festivala. Vloga parka je bila in bo predvsem v strokovni pomoči pri razvoju in izvedbi dogodkov, ki sooblikujejo festival. Takšna odločitev utrjuje nujno potrebno sodelovanje med lokalno skupnostjo in parkom in naj bi postala zgled za prihodnje skupne projekte. Poleg tega ustvarja medsebojno zaupanje in zavezništvo, ki je temelj pri razvoju novih idej. Te ne smejo škodovati okolju, ampak morajo spodbujati zavedanje o pomembnosti varovanja in ohranjanja okolja, po drugi strani pa morajo omogočati ekonomski razvoj.«

Njegove besede se povsem uresničujejo in sodelovanje se uspešno nadaljuje: poleg travnikov, ki so kot učilnica na prostem, je dobil leta 2015 nastali Center Triglavskega narodnega parka Bohinj v Stari Fužini prav posebno mesto kot prireditveni prostor s Sobo z razgledom, kuhinjo, izbo in zeleno okolico.

Pridružite se raznolikemu prepletu botaničnih sprehodov, predavanj, razstav, glasbenih in kulinaričnih dogodkov in spoznajte največje zvezde festivala: skromne, a prekrasne, nekatere redke, druge celo okusne in zdravilne »rožce« – in vse, kar v Bohinju med festivalom navdihujejo. ♦

NABIRANJE RASTLIN V NARODNEM PARKU

BESEDILO • Andrej Arih

Nabiranje prosto rastočih rastlin v naravi je najstarejša človekova dejavnost in je še danes izjemno priljubljena. Ljudje uporabljamo nabrane rastline za prehrano, zdravila, kozmetiko, okrasitev in druge namene. Pogosto je način njihove uporabe omejen na lokalno okolje in se kot del tradicionalnega znanja prenaša iz roda v rod. Še v nedavni preteklosti je bilo nabiranje rastlin v naravi pomemben vir preživetja krajevnega prebivalstva, dandanes pa ljudje v Evropi od te dejavnosti večinoma niso več odvisni. Nekdanje tradicionalno znanje nabiranja rastlin na trajnostni način se s tem nezadržno izgublja z urbanizacijo, intenzivnim kmetovanjem in modernim življenjskim slogom, izkoriščanje prosto rastočih rastlin pa je v današnjem času ponekod tudi netrajnostno in je pomemben dejavnik ogrožanja marsikaterih vrst.

Kakšno pa je stanje nabiralništva v Sloveniji? Področje je slabo raziskano, podobno je poznavanje stanja nepopolno tudi na območju Triglavskega narodnega parka in bližnje okolice. Predpisani varstveni režim v narodnem parku dopušča nabiranje rastlin in gob nezavarovanih vrst le v tretjem varstvenem območju, to je na slabi četrtini površine zavarovanega območja. Prvo in drugo varstveno območje, ki predstavljata osrednje območje narodnega parka, pa sta prednostno namenjeni varovanju in ohranjanju narave, zato je kakršno koli nabiranje gob in rastlin tod prepovedano. V tretjem varstvenem območju je dovoljeno rekreacijsko pa tudi komercialno nabiranje, za zadnje je treba prej pridobiti soglasje javnega zavoda. Do danes ni bilo izdano še nobeno tovrstno soglasje, čeprav se predvideva, da se marsikateri posameznik poleg nabiranja rastlin, na primer borovnic, ukvarja tudi z njihovo nadaljnjo prodajo. Četudi podatki o pravem obsegu nabiralništva v Triglavskem narodnem parku in posledicah te dejavnosti na naravo niso znani in ovrednoteni, pa lahko z gotovostjo sklenemo, da v nekaterih predelih zavarovanega območja, kot je na primer Pokljuka, prevladuje ljubiteljsko oziroma nekomercialno izkoriščanje prosto rastočih rastlin. Nabiranje se pogosto povezuje tudi s priljubljenimi rekreacijskimi dejavnostmi, kot je pohodništvo.

Množičnost povzroča netrajnostno rabo rastlin in poškodbe njihovega življenjskega okolja, kar je v nasprotju z varstvenimi cilji. Učinkovito usmerjanje nabiralništva v Triglavskem narodnem parku in kakovosten nadzor nad spoštovanjem predpisanih pravil je tako nedvomno izziv za javni zavod, vsekakor pa ne pozabimo, da smo pri obiskovanju edinega narodnega parka v Sloveniji gostje čudovite, a občutljive narave, ki naj tudi po našem obisku oštane nespremenjena. ♦

ČE SE BO PASLO, BO TUDI MASLO

BESEDILO • Davorin Koren
FOTOGRAFIJI • Aleš Zdešar

Planinska paša je tradicionalni način in eden najstarejših načinov rabe kmetijskih zemljišč v gorskem svetu. Včasih so kmetje tako lahko prerediti živino čez poletje, zemljišča v bližini vasi pa so bila namenjena predvsem pridelavi hrane.

Planinski pašniki danes pomenijo konkretno ekonomsko dimenzijo v kmetijstvu. Kmetijska zemljišča blizu doma se tako lahko v večjem obsegu namenja za pridelavo zimske krme. Skladno s kalkulacijami načrtovanja gošpodarjenja na kmetijah in ob upoštevanju vseh stroškov reje so končni poslovni izidi pri planinski paši veliko boljši. V nekaterih primerih je prav planinska paša razlog, da kmetije obstanejo v obsegu, ki še zagotavlja preživetje pa tudi razvoj.

Tudi planine so sicer zadnja desetletja doživele velike družbeno-politične pretrse. Denacionalizacijski postopki so marsikje ohromili normalno gošpodarjenje ob sočasnem hitrem tehničnem in tehnološkem razvoju družbe.

Samo na območju Zgornjega Posočja je v rabi še okoli 40 planinskih pašnikov, na njih se pase več kot 3400 glav živine, od tega 500 krav molznic. Na kmetijskosvetalni službi v Tolminu z veseljem ugotovljajo, da število živali na planinski paši zadnjih 15 let ni upadlo. Seveda je tako tudi zaradi primernih ukrepov skupne kmetijske politike, ki se bodo s strateškim načrtom 2023–2027 nadaljevali vsaj v enakem finančnem obsegu kot do sedaj.

Planšarstvo na območju Julijskih Alp je pomemben del naše »turistične zgodbe«, večstopenjska planinska paša je vpisana v register nesnovne kulturne dediščine, je tudi pomemben dejavnik ohranjanja nekaterih traviščih habitatov. To je torej z več zornih kotov zelo pomembna človekova dejavnost v gorskem svetu; videti je preprosta in je v Julijcih že od nekdaj del življenja, ni pa samoumevna. Družbeno dojemanje kulturne krajine in lepe vedute živali na paši so vse preveč idealizirani. Sicer očitna romantika življenja in ustvarjanja daleč stran od ponorelega sveta pa je le navidezna. Planšarstvo je namreč resna gošpodarska panoga, ki se tudi v tem trenutku ukvarja s številnimi izzivi, kot so posledice podnebnih sprememb (poletne suše), navzočnosti velikih zveri, pomanjkanja delovne sile, nerešenih razdrobljenih lastniških razmerij ter posestne strukture.

Zdi se, da se bodo kmetje s planšarstvom vsekakor ukvarjali tudi v prihodnje, zato ker so tega vajeni, ker je to tisočletja ukoreninjena obrt z nihanji od pomladi do jeseni, obrt, ki je ni mogoče tako zlahka premakniti iz ustaljenih tirnic. Bi bil pa kljub temu koristen razmislek širše družbe o tem, kakšna je resnična, ne samo ekonomska, ampak tudi ekološka ter socialna razsežnost planinskega pašništva. ♦

SIRARJENJE NA PLANINAH

TRADICIONALNA PRIPRAVA KRME

BESEDILO • Edvin Kravanja • Tina Komac
FOTOGRAFIJE • arhiv Triglavskega narodnega parka • Boris Orel • Jaka Čop

Priprava travnikov

Živinoreja je bila v alpskem svetu od nekdaj zelo zahtevna. Ker je primanjkovalo obdelovalnih površin v dolinah, so morali izkoristiti vsa zemljišča, tudi strma pobočja vse do visokogorja, ki se nam danes zdijo povsem neprimerna za obdelovanje. S krčenjem gozdov so najprej dobili prostor, ki ga je bilo treba potem redno tudi trebiti oziroma čistiti kamenja, grmovja, suhega listja in podobno, da se je lahko uporabljal kot travnik ali pašnik. Kamenje, ki so ga odstranjevali, so uporabili za zlaganje raznih zidov, preproste stavbe, ograje ali pa so ga pustili na kupu – groblji.

KOŠNJA TRAVE
VISOKO NAD DOLINO
ZADNICE LETA 1965

(VIR: fototeka Slovenskega
planinskega muzeja –
Gornjesavski muzej Jesenice
(Čop))

Košnja

Pomembno opravilo je priprava krme za zimske mesece, ko živina ni na paši. Ko so travniki očiščeni, ponekod tudi pognojeni, se poleti začne košnja (narečno tudi *sečnja*). Nekoč so to seveda delali ročno, s kosami in srpi z različnimi kosičji in rezili, prilagojenimi terenu, v strminah so si pomagali celo z derezami, da je bil korak stabilnejši. Obvezna oprema pri košnji so še brusilni kamen (*osla*), ki je spravljen

v *oselniku*, železno kladivce za šprotno ostrenje kose, orodje za klepanje kose ter vile in grablje. Orodje in druge priprave, ki so omenjeni v prispevku, so razstavljeni v etnoloških zbirkah v Domu Trenta in Pocarjevi domačiji v Zgornji Radovni.

Vrharjenje v Trenti

Kako zahtevno delo je bila priprava krme, lahko vidimo na primeru vrharjenja v Trenti. Vrharjenje je pomenilo pripravo sena v visokogorju. Začelo se je z žetvijo trave, sledilo je sušenje in spravilo krme v dolino. Trentarji so krmo, predvsem za drobnico, tako pripravljali do začetka petdesetih let dvajsetega stoletja. Žetev se je začela po tem, ko so bili pokošeni travniki v dolini. Vrharili so nad ovčjimi planinami, nad gozdno mejo, ponekod tudi nad 2000 metri nadmorske višine. Večinoma so želi travo bilnico (v bovškem narečju »leška«).

V Trenti se je največ želo nad planino Zajavor na pobočju Pihavca nad *Zajenco* (Zadnjico) in na Triglavski planji pod Kočo na Doliču. Teren za žetev je bil razdeljen med lastnike planine. Posebnost zajavorske žetve je bila v tem, da so seno najprej spravili do planine. Do tod so ga nosili v rjuhah na hrbtu (*v škufo*). Dalje so krmo spravljali v dolino v veliko težjih rjuhah s sanmi. Vsa opravila so bila zelo odvisna od vremenskih razmer v zgodnji jeseni. Spravilo sena izpod Doliča so s sanmi opravljali sproti, spravilo je olajšala italijanska mulatjera iz Zadnjice proti Triglavu.

Glede na zelo zahteven, strm in prepaden teren in tedanja obutev (večinoma cokle in doma spleteni copati) je bil pravi čudež, da se niso dogajale nesreče. Pri delu so pomagali tudi otroci, celo najmlajši, stari le okoli deset let.

Sušenje

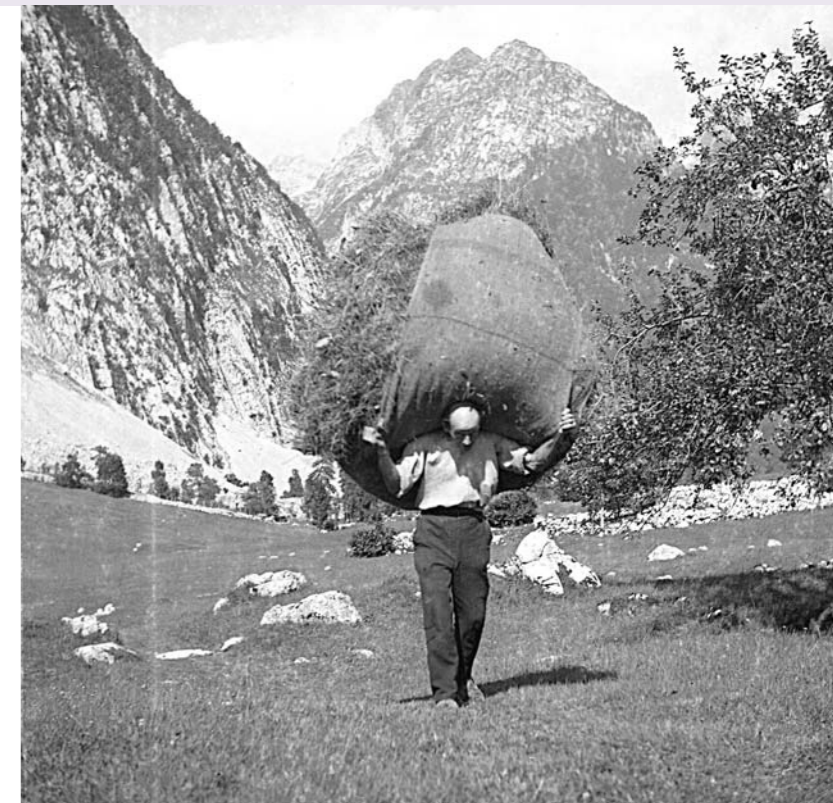
Zaradi nepredvidljivega vremena in pogostih padavin so v teh krajih za sušenje krme najprimernejši kozolci, ki so po obliki zelo raznovrstni. Na splošno je na Gorenjskem gradivo za gradnjo kozolcev

PESTROST KOZOLCEV
V TEM PROSTORU

PRENAŠANJE SENA V
BAVŠICI »V ŠKUFO«
(ZVEZANEGA V RJUHI
NESE NA HRBTU) LETA
1952

(VIR: arhiv Slovenskega
etnografskega muzeja (Orel))

večinoma les – za celotno konstrukcijo in kritino, na Tolminskem in Kobariškem pa so stebri kamniti, streha pa je bila sprva krita s slamo.

Na Bovškem za sušenje niso postavljali stalnih objektov – kozolcev, temveč so sušili v *ostrgačah*. To so tanjši vrhovi smrek s prisekanimi vejami. Spodaj so ostrgače ošiljene in zapičene v tla. Nanje so zlagali krmo po enodnevnem sušenju.

Tradicionalen način sušenja, ko se pokošena trava več dni suši na tleh ali pa v kozolcu, je koristen tudi za travnike, saj travniške rastline pošpešeno zorijo in odvržejo semena, travniki pa se tako naravno obnavljajo in ostajajo vrstno raznoliki.

Spravilo in hramba sena

Ko je seno posušeno, ga je treba primerno shraniti, da zadoštuje do naslednje pašne sezone. Spravilo ali prenos sena, sploh z oddaljenih travnikov, je bilo izredno težko delo, potekalo pa je na različne

načine. Zavezanega v rjuhah so prenašali na hrutih ali ga v *bremenih* špretno zavezanega spuščali ali vlekli po strminah. Spuščali so s tovornimi žičnicami, vozili pa s samotežnimi sanmi. Kjer je bilo mogoče, so seno vozili z vprežnimi vozovi.

Doma so hranili krmo v prostoru pod ostrejšem hleva, kozolca, ponekod, recimo na Bovškem, tudi pod ostrejšem hiš. Na oddaljenih senožetih so za to gradili senike in jo od tam pozimi spravljali v dolino. To so preprosti objekti, na Gorenjskem v celoti leseni, iz okroglih brun ali še preprostejši, iz zbitih desk, na Tolminskem in Kobariškem pa kamniti, z lesenim ostrejšem, sprva kriti s slamo, pozneje pa s pločevino.

Zanimive so *prestaje* na Bovškem, vmesne postaje med dolinsko in planinsko pašo, kamor so se kmetje preselili poleti in tam pripravljali zimsko krmo. Drugače kot drugje pa pozimi niso pripeljali sena v dolino k drobnici, temveč so drobnico pripeljali k senu.

Seniki se danes zaradi zmanjšane šporenjenega načina kmetovanja večinoma ne uporabljajo več in propadajo, nekateri celo stojijo sredi gozdov, saj se teren zelo zarašča. Vsi seniki, ki pa še stojijo, nas spominjajo na nekdanje gospodarjenje v tem prostoru. Travniki in pašniki se ohranijo samo z obdelovanjem, drugače se povrnejo v stanje pred človekovim posegom – gozd. S tem se spreminja naša kulturna krajina, izgubljajo pa se tudi življenjski prostori za številne živalske in rastlinske vrste. ♦

OSTRGAČE NA
BOVŠKEM

KAJ NAM PONUJA **NARAVA** IN KAKO SO NAŠI **PREDNIKI** ZNALI TO IZKORISTITI?

BESEDILO IN FOTOGRAFIJE • *Andreja Papež Kristanc, Zavod za uporabno botaniko Divji vrt*

Območje Triglavskega narodnega parka je botanično zelo raznoliko, saj se v njem prepletajo različni podnebni vplivi – na primorski strani se pojavi pridih sredozemskega podnebja, na zahodni strani pa celinski vpliv. Če prištejemo še zelo raznovrstne višinske pasove zaradi gora, dobimo podlago za pravo zakladnico navadnih in nenavadnih rastlinskih vrst.

Naši predniki so jih zaradi odvisnosti od dobrin iz lokalnega okolja in drugačnega življenjskega ritma podrobno proučili in uporabili na vse smiselne načine. Zaradi številnih botaničnih zanimivosti pa so v gore prihajali tudi botanični navdušenci, ki jih je rastlinski svet gora popolnoma prevzel.

Nabiralništvo je bilo pomemben del v življenju ljudi. Nabirali so hrano za ljudi in krmo za živali, zdravilne rastline ter rastline, ki so jih uporabljali za druge namene (npr. pletarstvo, barvanje tkanin, izdelavo lesenih izdelkov). Za zatesnitev špranj v svojih bivališčih so naši predniki pogosto uporabljali mah, od tod tudi izraz, da nekaj »zamašiš«. Čeprav mah ni bil uporaben zgolj v ta namen, so si ranjeni pastirji in vojaki s šotnim mahom včasih oskrbeli krvaveče ali okužene rane.

Ob pomanjkanju so ljudje še posebno cenili naravne vire. V prvi svetovni vojni so menda vojaki v krnskem pogorju komaj čakali pomlad, da so se v dolini na Kobariškem lahko najedli bukovega listja. Podatki iz etnološke literature kažejo, da so v obdobju obeh vojn in kmalu po drugi sve-

točni vojni zaradi pomanjkanja maščob v Sloveniji stiskali olje iz bukovega žira, leta 1947 ga je bilo skoraj 50.000 litrov. Številne družine so si z nabiranjem gozdnih sadežev in zdravilnih rastlin zagotavljale dodatni zaslužek za preživetje še globoko v dvajseto stoletje. Pogosto so nabirali sadeže otroci in stari ljudje s kmetij. Lačni odraščajoči otroci so kot vir dodatnih kalorij in vitaminov kar na paši uživali jagode, šipek, črni trn, češmin in druge rastline. Rman, maline, jagode, borovnice in brin pa so nabirali tudi odrasli.

V gorah najdemo številne zanimive užitne in zdravilne rastline, med drevesi na primer jerebiko s čudovitimi, a grenkimi užitnimi plodovi, bolj sladki in nekoli-ko kašasti mokovec, macesen in ruševje, ki sta cenjena zaradi zdravilnih vršičkov

MATERINA DUŠICA

da bomo številnim užitnim in zdravilnim vrstam sploh omogočili temeljne možnosti za uspevanje – za prisotnost vrst je torej treba najprej ohranjati habitate!

Tradicionalna raba rastlin in varstvo narave sta lahko v sinergiji. V naravovarstveno pomembnih mejicah denimo najdemo tudi številne užitne plodovite grme in drevesa, hkrati so tu tudi vrste, pomembne za različne domače obrti.

Več o užitnih in zdravilnih rastlinah vse Slovenije si lahko preberete v pravkar izdani knjigi biologa in zdravnika dr. Luka Kristanca z naslovom Samonikle užitne in zdravilne rastline Slovenije, ki na več kot 600 straneh ponuja do sedaj najbolj celosten pregled uporabnosti naših divje rastočih vrst in celotno poglavje namenja tudi rastlinam gorskega sveta.

Omenimo še, da se bomo v sklopu Festivala nabiralništva napotili 3. junija z Raven nad Bohinjsko Bistrico proti Črni prsti in si ogledali uporabnost rastlin gorskega sveta. Lepo vabljeni!

Več o knjigi in Festivalu nabiralništva si lahko preberete na <https://www.divjivrt.si/portal/> ter <https://festivalnabiralništva.si/>

NABIRALCI V PLANICI

in smole. Na travnikih v gorskih dolinah, včasih pa tudi višje na bogatejših tleh najdemo nekatere zelo uporabne zdravilne in užitne vrste, kot so travniška kozja brada, kumina, dobri jurko in plahtica. Na suhih traviščih, bogatih z orhidejami, ki ne prenesejo gnojenja, najdemo tudi kar nekaj zdravilnih rastlin, kot so gorska detelja, prava lakota, materina dušica in ranjak. Med užitnimi pa nas bodo razveselile mala štrašnica z vonjem po kumarah, žajblju sorodna travniška kadulja, trpotec in vijolica. Čeprav prevladujejo v naših gorah bazični karbonati, pa v manjšini najdemo tudi ogrožena travišča s posebno vrsto trave – volkom – in znanimi zdravilnimi rastlinami, kot so arnika, navadna grebenuša in srčna moč.

Z uvedbo socialnih zavarovanj in zvišanjem življenjske ravni je nabiralništvo v ekonomskem pomenu skoraj zamrlo. V zadnjem času se po zaslugi številnih priročnikov in promocije na družbenih omrežjih povečuje ljubiteljsko zanimanje za uporabo divjih rastlin in gob. Zaradi velikega pritiska nabiralcev moramo biti pri nabi-

ranju zelo zmerni, hkrati pa moramo upoštevati tudi omejitve, ki veljajo za samo območje parka ter za zavarovane in ogrožene vrste. Po drugi strani je treba poskrbeti za ekstenzivno rabo kmetijskih zemljišč ob sočasnem preprečevanju zaraščanja,

dr. Luka Kristanc

Samonikle užitne in
zdravilne rastline Slovenije

Samonikle užitne in zdravilne rastline Slovenije

Luka Kristanc je zdravnik, biolog in zdravilni botanik. V knjigi deluje kot vodilni avtor in ilustrator. V knjigi deluje kot vodilni avtor in ilustrator. V knjigi deluje kot vodilni avtor in ilustrator.

dr. Luka Kristanc

Cena 15,00 €

GRBINASTI TRAVNIKI – NEBODIGATREBA ALI SVETOVNA POSEBNOST?

BESEDILO IN FOTOGRAFIJE • mag. Simon Koblar, Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Kaj sploh so grbinasti travniki?

Grbinasti travniki so poseben tip površja, za katerega so značilne številne grbine in vmesne kotanje različnih dimenzij. Pojavljajo se na nesprijetem karbonatnem gradivu, saj je korozija poglaviti dejavnik pri nastajanju grbin. So na območjih pod gozdno mejo, zato to ni le naravni pojav, temveč je njihov nastanek omogočil človek s košnjo ali pašo. Ker je obdelava grbinastih travnikov zahtevna, so se številni grbinasti travniki zarasli z gozdno vegetacijo. Po opustitvi kmetijstva so grbine nekaj let še jasno vidne, nato pa zaradi razvoja koreninskega sistema in slabše preglednosti niso več opazne.

Neodvisno od rabe tal (travnik ali pašnik) lahko opredelimo značilnosti gr-

binaštega površja, ki se sicer med območji zelo razlikujejo. Grbine so visoke od 30 do 150 cm s premerom od 80 do 700 cm. Gošota grbin je odvisna od njihove velikosti in znaša od nekaj sto do 2000 grbin na hektar. Glede na rabo tal pa lahko grbinašo površje opredelimo kot grbinasti travnik ali pa grbinasti pašnik. Glede morfometričnih značilnosti se ne razlikujeta, velika razlika pa je v zastopanosti rastlinskih vrst.

Zakaj so pomembni?

Grbinasti travniki so pomembni z vidika geomorfološke dediščine – redke reliefne oblike, biotske raznovrstnosti s široko zastopanostjo različnih rastlinskih vrst ter kulturne dediščine, saj je prav kmetijska obdelava najpomembnejša za

nastanek in ohranjanje grbinastih travnikov. Temu lahko dodamo še estetski vidik, ki je pomemben predvsem zaradi privabljanja obiskovalcev.

Kje se pojavljajo?

Grbinasti travniki se pojavljajo samo na območjih nekdanje poledenitve na karbonatnih kamninah. To so predvsem Severne in Južne apneniške Alpe. Dodatni dejavnik, zaradi katerega so grbinasti travnik še izrazitejši, je letna količina padavin, ki vpliva na dinamiko raztapljanja. Vlogo pri nastanku grbinastih travnikov imajo tudi vegetacija in pedogenetski dejavniki, ki vplivajo na razvoj prsti. V Sloveniji so najpogostejši na območju Triglavskega narodnega parka, predvsem na višje ležečih planinah. V dolinah so

GRBINASTI TRAVNIK
V LOJZOVEM ROVTU V
RADOVNI

PO OPUSTITVI KOŠNJE ALI PAŠE SE GRBINASTI TRAVNIKI ZARASTEJO.

redkejši, saj so bili v preteklosti velikokrat izravnani.

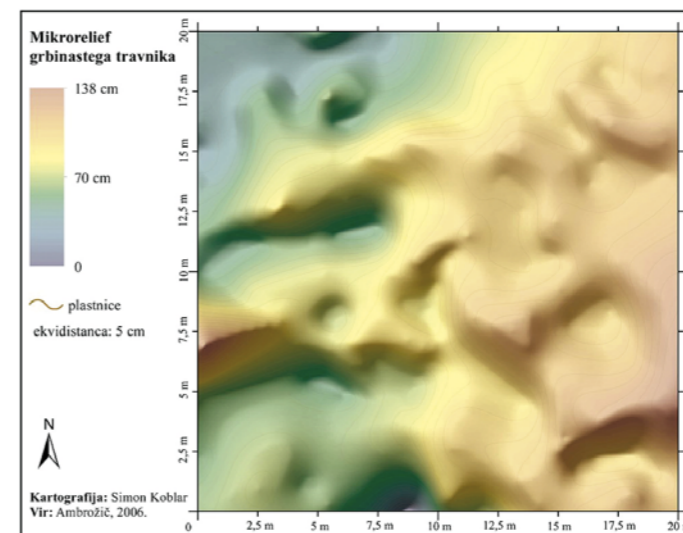
V uradni evidenci grbinastih travnikov iz leta 2021 je zabeleženega 165,6 ha grbinastih travnikov, vendar v njej manjkajo nekateri grbinasti travniki, ki so bili identificirani z daljinskim zaznavanjem. V najnovejši raziskavi je bilo identificirane 230,3 ha grbinastih travnikov.

Ohranjanje grbinastih travnikov

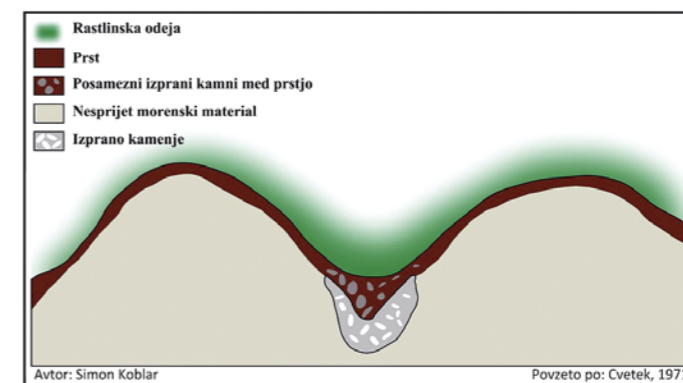
Za kmete pomenijo grbinasti travniki oviro, saj na njih ni mogoča košnja s kosilnico. Celo ročna košnja je zaradi neravnega površja otežena. Kmetje so v preteklosti grbinašte travnike ravnali, saj so si s tem olajšali kmetijsko obdelavo. Pri tem so bili različno uspešni. Če so le navozili nov material v kotanje, so se grbine v nekaj letih začele zopet pojavljati. Uspešnejše je bilo, če so spodnjo plast nesprijetega materiala dobro premešali in zravnali. Tudi tedaj so se začele grbine znova pojavljati, vendar manj izrazito ter šele po daljšem časovnem obdobju. To kaže na aktivnost procesov nastajanja grbin.

Ker obdelava grbinastih travnikov ne omogoča ekonomske vzdržnega kmetijstva, so za obdelavo predvidene neposredne subvencije. V novem programskem obdobju so bile povečane ter znašajo 276 evrov/ha. Poleg ročne košnje in spravila sena je po novem dovoljena tudi paša.

Ohranjanje grbinastih travnikov (in pašnikov) je pomembno, saj se ob zaraščanju ali izravnavi ta reliefna oblika izgubi, da znova nastane, pa so potrebna stoletja. Tako kot v preteklosti imajo najpomembnejšo vlogo kmetje, saj z ustrežno obdelavo ohranjajo grbinašte travnike in pašnike ter tako skrbijo za to posebnost našega alpskega prostora. ♦

IZOBLIKOVANOST
GRBINASTEGA
TRAVNIKA

PRIMER DOBRE PRAKSE ZA OHRANITEV TRAVNIKOV

BESEDILO • *Tomaž Bregant, Turistično društvo Gorje*
FOTOGRAFIJI • *arhiv Turističnega društva Gorje*

H krajinski raznolikosti in razpoznavnosti alpskega prostora prispevajo poleg krajine z značilnimi geomorfološkimi pojavi, stavbno tipologijo, z naselji, ki se stapljajo s krajino in pogosto s kuliso gozdov in gora nekje v ozadju, tudi polja z njivami, travniki, pašniki in krajinskimi gradniki, kot so mejice, ograje in posamična drevesa ali skupine teh.

V času, ko večinoma prevladuje intenzivno kmetijstvo, se zlasti spomladi in poleti razveselimo cvetočih travnikov, še posebno, če jih ob sprehodu ali ob delu doživimo v polnosti, če zaznamo opojnost tisočih cvetov, ki se mešajo s toplim zrakom razgretga pomladnega dne, ko se po

cvetočih rožah in travah šporetava množica čebel in njim podobnih žuželk, in ko na njih in nad njimi nalahno poplesavajo metulji.

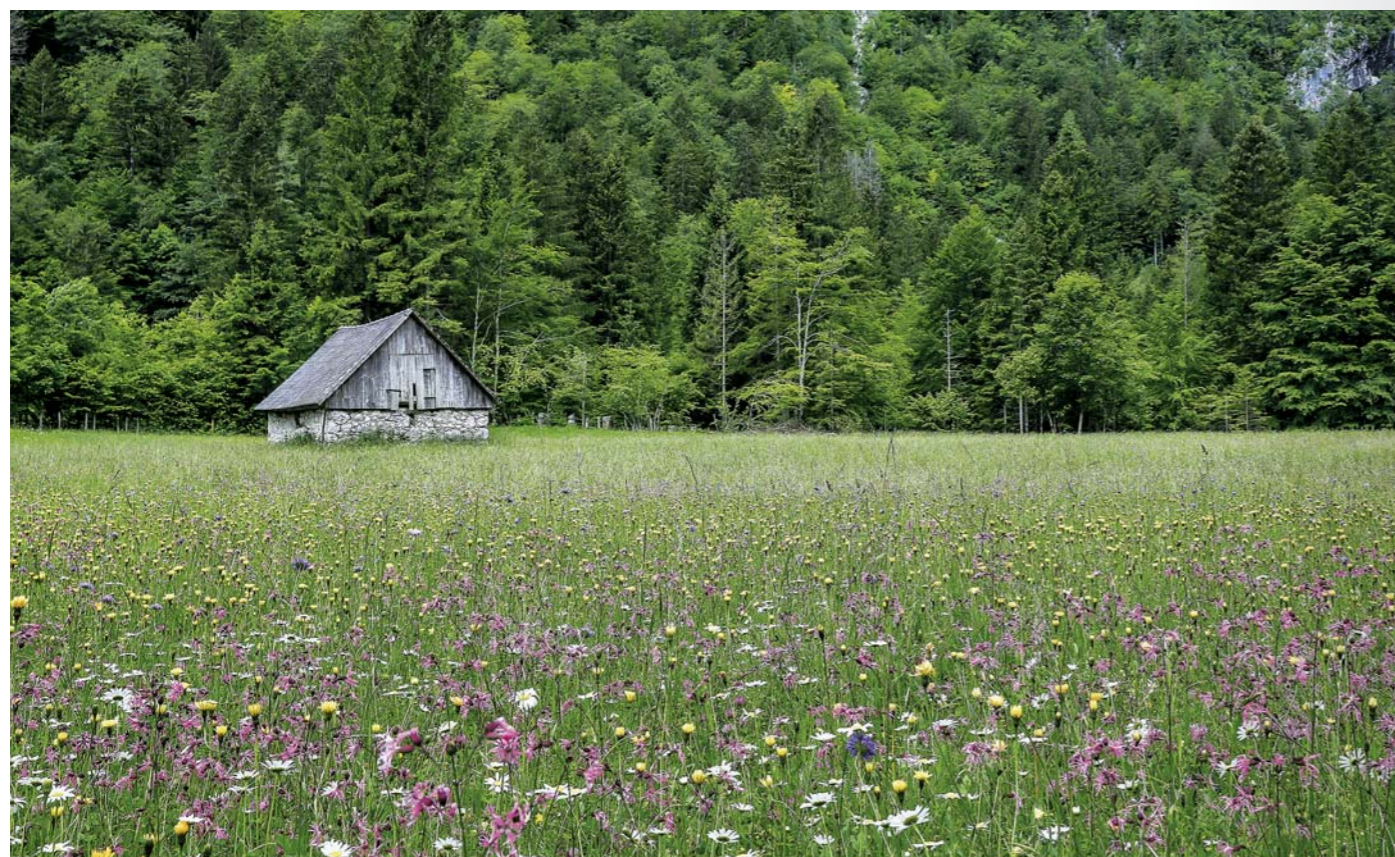
Nedvomno prizor, ki slehernemu pričara idilično podobo Slovenije vse od enega konca do drugega.

Resničnost je žal nekoliko drugačna; cvetočih travnikov s tisočeri rožami, travami in zelmi, ki poletno opojno dišijo, je na žalost vse manj. S tem pa tudi raznih žuželk, vse od mravelj, hroščev, kobilic pa do čmrljev, čebel, metuljev, morda kačjih pastirjev in še česa, kar je moč najti na travnikih, ki ji še najdemo po alpskih dolinah in planotah.

Seveda še zmeraj lahko odkrijemo prave oaze, travnike, ki nas skorajda zasle-

pijo s svojo čudežno lepoto. Tako kot so na svoj kraj zagotovo ponosni še kje, kjer se taki pisani travniki pojavljajo, smo nanje ponosni tudi v Gorjah. Ob zavedanju, kako zelo pomembni so takšni habitati za biodiverzitetu, smo se v Turističnem društvu Gorje že leta 2020 odločili, da jih prepoznamo kot nekaj, kar je del naše identitete.

Travnike, ki smo jih zaznali, smo dokumentirali in opravili izbor tistih, ki so po našem mnenju najbolj izstopali po količini raznovrstnih cvetočih rož, trav in zeli. Popis smo opravili v mesecu juniju, ki ima prav zaradi cvetenja lepo slovensko ime – rožnik, in v začetku julija, ko trave na takih alpskih travnikih šele zares dozori. Nekdaj so take travnike, povečini

so to rovti, kosili šele ob svetem Jakobu, to je 25. julija, dandanes se je to opravilo pomaknilo skoraj za ves mesec nazaj. V tem času je bila torej trava po rovtih šele zares »zrela«, in treba je bilo kositi. Ob tem se je seveda določena količina semen tudi osula, to je pomenilo, da bo travnik tudi naslednje leto bogat s cvetjem.

Dandanes se z intenzivnim gnojenjem, deloma tudi z dosejanjem čistih travno-deteljnih mešanic povečuje donos travnikov, na žalost pa se s tem izgublja njihova barvitost in pisanost.

V želji in nameri, da se vsaj del takih travnikov ohrani tudi vnaprej, in ob zavedanju, kako zelo pomembni so takšni travniki zaradi ohranjanja biodiverzitet, smo stanje arhivirali, po javno dostopnih evidencah smo ugotovili lastništvo in trenutno upravljanje teh travnikov. Med naborom smo izbrali pet najbarvitejših, najbolj posebnih. Zadnje je seveda kar težko, saj lahko ob takem ocenjevanju hitro zaidemo v presojo po subjektivnemu merilu; trudili smo se, da smo poskušali na travnikih zaznati tudi redke vrste, številčnost posameznih rož in zeli.

Lašnikom oziroma skrbnikom, torej kmetom, ki jih kosijo, smo namenili priznanja in skromno nagrado v obliki bona, ki je bil vnovčljiv v trgovini kmetijske zadruge. Prejemnike tovrstnih priznanj smo skupaj z izbranci priznanj za urejene hiše in vrtove, skupaj s tistimi, ki mrvo še sušijo tradicionalno v stogovih, objavili v lokalnem časniku.

Zaradi prepričanja, da opravljamo poslanstvo, ki je nujno, in tudi zaradi pozitivnega sprejemanja v lokalnem okolju smo poslanstvo nadaljevali tudi v letih 2021 in 2022, očitno bomo zadnje počeli še naprej.

Ob tem smo ustvarili tudi bazo podatkov, ki je po našem prepričanju pomembna za evidence o biotski raznovrstnosti območja Gorij. Podatke smo lani tako že z veseljem delili s popisovalci Biološkega inštituta Jovana Hadžija ZRC SAZU, s katerimi smo lepo sodelovali že ob popisu vegetacije na območju soteske Vintgar, in Javnim zavodom Triglavski narodni park, ki v sklopu projekta LIFE FOR SEEDS opravlja popis in vzorčenje na delu območja občine Gorje. ♦

ZA PREPOZNAVANJE NARAVE

PRIPRAVILI • Katjuša Lapajne • Maja Fajdiga Komar

Ste vedeli, da imamo znotraj meja Triglavskega narodnega parka tudi knjižnico? Že vrsto let v Stari Fužini deluje oddelk Knjižnice A. T. Linharta Radovljica, decembra pa se je preselil v nove prostore v Centru Triglavskega narodnega parka Bohinj. Ta se po osmih letih delovanja postopoma spreminja v Center

Biosfernega območja Julijske Alpe, center kakovosti, namenjen doživljanju Bohinja, Triglavskega narodnega parka in celotnih Julijskih Alp.

Sredstva za ureditev novih prostorov knjižnice sta prispevala Občina Bohinj in Javni zavod Triglavski narodni park. Soba z razgledom je dobila še dodaten namen, saj je postala bogato založena čitalnica. V njej prevladujejo knjige in publikacije gor-

niške in naravovarstvene vsebine, na voljo so tudi leposlovna dela, revije, družabne igre, lovski kotiček za mlade ...

Lepo vabljeni na obisk knjižnice tudi v pomladnih in poletnih dneh, ko je narava polna pisanega cvetja. Knjige skrivajo marsikatero zanimivost o znanih in manj znanih cvetlicah.

Za namig vam jih nekaj predstavlja-

Zbirka Sprehodi v naravo

Žepni priročniki iz zbirke *Sprehodi v naravo* so starejše knjižice, a so odličnega formata za v žep. Z njihovo uporabo lahko rastline in živali prepoznamo, določimo vrsto, preberemo njihov opis in poiščemo, kdaj cvetijo. Veliko je takih, ki jih lahko vzamemo s sabo na raziskovalno odpravo na travnik ali v gozd.

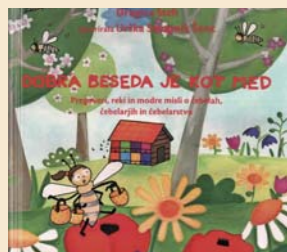
Določevalni ključ

Za raziskovanje narave so zanimivi tudi določevalni ključ – knjige, s katerimi rastline ali živali lahko razločimo in razvrstimo v skupine ter jih tako spoznamo. Kot pravi znanstveniki se na podlagi opisa ali slike odločimo med dvema možnostma in tako določimo, katero žival ali rastlino opazujemo.

Zelišča male čarovnice

Polonca Kovač je napisala, Ančka Godec pa ilustrirala čudovito slikanico z naslovom *Zelišča male čarovnice*. Beremo o hudomušni čarovnici Lenčki, ki pozna skrivnosti zdravilnih rastlin. Ko bomo prebrali slikanico in če bomo po naravi hodili z odprtimi očmi, bomo lahko združili prijetno s koristnim in mimogrede nabrali zelišča za čaj.

Dobra beseda je kot med

Knjižna novost, ki jo je napisala Dragica Šteh. V njej so zbrani pregovori, reki in modre misli o čebelah, čebelarjih in čebelarstvu. Zanimiva knjiga, ki ponuja veliko možnosti za razmislek in pogovor o čebelah. Kaj pomeni pogovor: »Čebela dobi med tudi iz osata.«, kaj pa, »Čebela, ki si naloži preveč, ne pride domov.«?

Naredi svoj herbarij

Za tište, ki bi kot pravi botaniki radi izdelali svoj herbarij, se v knjižnici najde tudi *Priročnik za nabiranje in prepariranje rastlin* avtorja Daneta Kataliniča.

Res je, knjižnica je polna lepih zgodb in znanja. Prepričajte se!

NAGRADNA KRIŽANKA

PRIPRAVILA • Maja Fajdiga Komar
FOTOGRAFIJE • arhiv Triglavskega narodnega parka

VODORAVNO: 3. orodje za košnjo trave, 5. slika 1, 9. v njem kosci shranjujejo brusni kamen, 11. v njem so doma čebele, 12. vmesna postaja med dolinsko in planinsko pašo na Bovškem, 13. slika 4, 14. živородna vrsta trave v Alpah, 17. priprava sena v trentarskem visokogorju, 19. območje, kjer se v gorah pase živina, 20. travnik, namenjen paši živine, 21. travniška rastlina, sorodnica žajblja, 23. slika 8, 24. cvetni prah, 25. iglavec z omesenelimi stroži, 27. slika 2.

NAVPIČNO: 1. orodje, ki ga uporabljamo pri spravilu sena, 2. slika 3, 4. slika 7, 6. lesena stavba za sušenje krme in pridelkov, 7. užitna travniška rastlina, 8. slika 5, 10. travnik s »hribčki«, 15. razpoka, ki je nastala zaradi premika kamnin, 16. strupena travniška rastlina, ki cveti jeseni, 18. slika 6, 22. slika 9, 26. zdravilna rastlina z drobnimi belimi cvetovi.

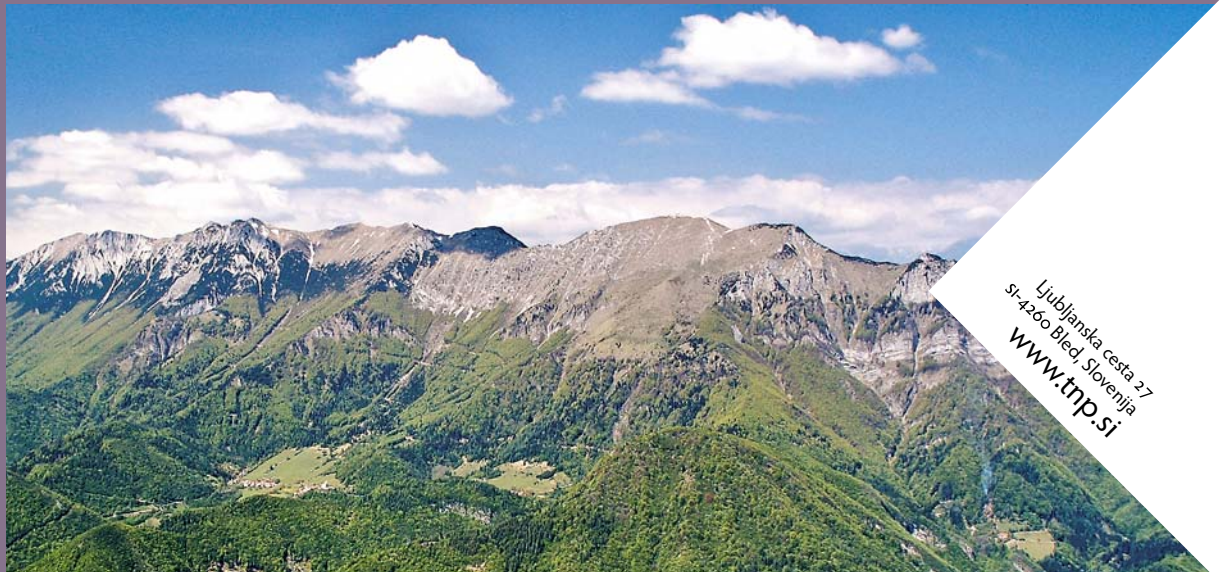
GESLO: Označene črke vnesite v polja. Geslo je naslov nove knjige prof. Marije Cvetek, ki opisuje bajeslovni svet cvetlic in bajnih bitij Bohinja.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18

Rešitev nagradne križanke pošljite do 31. julija 2023 na naslov: Triglavski narodni park, Ljubljanska cesta 27, 4260 Bled. Ne pozabite napisati svojega naslova. Med prejetimi rešitvami bomo izžrebali 5 nagrajencev.

RAZGLEDNA IN BOTANIČNO ZANIMIVA ČRNA PRST (1844 METROV)

BESEDILO • *Marjeta Albinini*
FOTOGRAFIJE • *arhiv Triglavskega narodnega parka*

Ljubljanska cesta 27
SI-4260 Bled, Slovenija
www.tnp.si

ČRNA PRST

Gora Črna prst je dobila ime po »črni zemlji«, temnih plasteh laporovcev. Ti so nastali v globokem morju pred okoli 100 milijoni let in obtičali v strmih prelomih, ukleščeni v enkrat starejšem svetlem dachsteinskem apnencu, v žlebu pod vrhom na severni strani gore. Ta je s krajšo razdrapano steno nad krnico Škrilje tudi sicer bolj divja. Na jugu pa se od gozdne meje vse do vrha mehko vleče dolgo in strmo pobočje nekdanjih košenih travnikov in pašnikov. Henrik Tuma imenuje ta predel *Huda griva*.

Mešanje sredozemskega in celinskega podnebja ter geološka podlaga tod ustvarjajo enkratne razmere za rastlinstvo, za *rastlinsko svetišče*, kot je Črna prst poimenoval dr. Tone Wraber. To sta že pred več kot 200 leti prepoznala Karel Zois in Franz X. Wulfen, in sledili so jima še številni pomembni tuji in domači raziskovalci ter srčni domačini. Najbolj raznolika je Črna prst videti v začetku poletja. Seznam je dolg: na njem je več kot 700 vrst prapro-

tnic in semenk, med njimi so alpska možina, bleščeči pelin, gorski dimek, srebrna krvomočnica in kratkodlakava popkoresa, ki med drugim krasi tudi znak podbrške osnovne šole.

Tik pod vrhom na južni strani gore stoji Dom Zorka Jelinčiča, ki ga je Planinsko društvo Podbrdo od planincev z Mošta na Soči prevzelo leta 1959. Objekt je bil sprva italijanska stražnica, okoli leta 1927 zgrajena stavba, ki je bila manjša in nižja od današnje gostoljubne planinske poštojanke.

Na Črno prst vodi več poti, tako rekoč

IZHODIŠČI: železniški postaji Bohinjska Bištrica in Podbrdo

TEŽAVNOST: v normalnih (kopnih) razmerah – lahka označena pot

TRAJANJE: 3,5 ure (vsaka od obeh poti)

VIŠINSKA RAZLIKA: 1335 m

z vseh štirih smeri neba. Predlagana vzpona sta vezana na javni prevoz in se začneta na železniških postajah v Bohinjski Bištrici (512 m) ali Podbrdu (508 m), oba trajata okoli 3,5 ure. Lahko se vračate po isti poti ali pa naredite krožno turo in se na izhodišče vrnete skozi 6339 metrov dolgo »luknjo« – z vlakom.

Iz Bohinja predlagamo pristop čez Planino za Liscem (1338 m), kjer na temeljih prve kočje Slovenskega planinskega društva ponosno stoji leta 2006 znova odprta Orožnova kočja. Iz Podbrda tokrat sledimo trasi tradicionalnega podbrškega gorskega teka Ivana Anderleta, ki se vzpenja skozi vas Trtnik (656 m) in prelaz Čez Suho (1760 m). Vse poti se srečajo na Bohinjsko-Tolminskem grebenu nedaleč od kočje, kjer bošta trud in pot štotoero poplačana. ♦